

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ AUDİTORLAR PALATASI

HAQSIZ RƏQABƏTİN VƏZİYYƏTİNƏ DAİR H E S A B A T

İcraçılar:

*Haqsız rəqabətə qarşı mübarizə, keyfiyyətə kənar nəzarət
və beynəlxalq əlaqələr idarəsinin rəisi*

Rövşən Cəfərli

*Haqsız rəqabətə qarşı mübarizə
şöbəsinin müdiri*

Afiqə Bayramova

Rəyçilər:

“AZƏRİ AUDİT SERVİS” MMC-nin auditoru

Yasin Şirinov

Sərbəst auditor

Yaqub Verdiyev

BAKİ - 2026

Haqsız rəqabətin vəziyyətinə dair

HESABAT

I. GİRİŞ

Müasir bazar iqtisadiyyatı şəraitində sağlam, şəffaf və ədalətli rəqabət iqtisadi inkişafın, sahibkarlıq mühitinin dayanıqlı formalaşmasının və bazar münasibətlərinin səmərəli fəaliyyətinin əsas şərtlərindən biri hesab olunur. Rəqabət mühitinin qorunması sahibkarlıq subyektləri arasında bərabər imkanların yaradılmasına, xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə, innovativ yanaşmaların və yeni texnologiyaların tətbiqinə, resurslardan səmərəli istifadəyə, istehlakçıların seçim imkanlarının genişlənməsinə və onların hüquq və mənafelərinin etibarlı şəkildə qorunmasına xidmət edir. Əksinə, haqsız rəqabət hallarının mövcudluğu bazar münasibətlərinin normal fəaliyyətini pozmaqla yanaşı, bazar iştirakçıları arasında qeyri-bərabər şəraitin yaranmasına, vicdanlı fəaliyyət göstərən subyektlərin rəqabət imkanlarının məhdudlaşmasına, xidmətlərin keyfiyyətinin aşağı düşməsinə, iqtisadi resursların səmərəsiz bölüşdürülməsinə və bazar iştirakçıları arasında etimadın azalmasına səbəb ola bilər.

Haqsız rəqabət dedikdə, bazarda üstün mövqe əldə etmək, mövcud bazar payını genişləndirmək və ya rəqiblər qarşısında əsassız üstünlük qazanmaq məqsədilə qanunvericiliyin, peşə etikası prinsiplərinin, vicdanlı rəqabət qaydalarının və bazar davranışının qəbul edilmiş normalarının pozulması yolu ilə həyata keçirilən fəaliyyət başa düşülür. Haqsız rəqabət müxtəlif formalarda təzahür edə bilər. Bunlara xidmətlərin iqtisadi və peşəkar baxımdan əsaslandırılmayan qiymətlərlə təqdim edilməsi, qiymət dempinqi, yanlış və ya çaşdırıcı məlumatların yayılması, rəqib subyektlərin nüfuzuna xələl gətirilməsi, müştərilərin qeyri-etik üsullarla cəlb edilməsi, kommersiya sirrinin qanunsuz əldə olunması və istifadəsi, digər auditorların fəaliyyətinə maneə yaradılması, peşə etikası normalarının pozulması və rəqabət üstünlüyünün vicdansız üsullarla əldə edilməsi kimi hallar aid edilə bilər. Bu cür hallar qısamüddətli dövrdə ayrı-ayrı subyektlər üçün müəyyən iqtisadi üstünlük yarada bilsə də, uzunmüddətli perspektivdə bazarın inkişafına, xidmətlərin keyfiyyətinə və peşəkar mühitə ciddi mənfi təsir göstərə bilər.

Auditor xidmətləri bazarda haqsız rəqabət xüsusi həssas xarakter daşıyır. Bunun əsas səbəbi auditor fəaliyyətinin yalnız kommersiya xidməti göstərilməsi ilə məhdudlaşmaması, eyni zamanda dövlətin, investorların, kreditorların, səhmdarların, təsisçilərin, maliyyə institutlarının və bütövlükdə cəmiyyətin maliyyə məlumatlarına

etimidənin formalaşdırılmasına xidmət edən ictimai əhəmiyyətli peşə fəaliyyəti olmasıdır. Auditor rəyi maliyyə hesabatlarının etibarlılığı və düzgünlüyü barədə mühüm peşəkar qiymətləndirmə olmaqla, onun nəticələri maliyyə hesabatlarından istifadə edən şəxslərin iqtisadi və maliyyə qərarlarına təsir göstərə bilər. Bu səbəbdən auditor xidmətləri bazarında yol verilən hər hansı qeyri-sağlam rəqabət yalnız ayrı-ayrı auditor təşkilatlarının və ya sərbəst auditorların kommersiya maraqlarına deyil, bütövlükdə audit institutunun nüfuzuna, auditor peşəsinə ictimai etimada və maliyyə hesabatlarının etibarlılığına mənfi təsir göstərə bilər.

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, audit bazarında sağlam rəqabət yalnız xidmətlərin qiyməti ilə ölçülməməlidir. Auditor xidmətlərinin keyfiyyəti, peşəkar müstəqillik, obyektivlik, dürüstlük, peşəkar səriştə, lazımi peşəkar ehtiyatlılıq, etik davranış, beynəlxalq audit standartlarına uyğun fəaliyyət və ictimai maraqların qorunması rəqabətin əsas keyfiyyət göstəriciləri hesab olunmalıdır. Bu prinsiplərin pozulması auditor fəaliyyətinin mahiyyətinə zidd olmaqla yanaşı, maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinin qəbul etdiyi iqtisadi qərarların düzgünlüyünə və audit institutuna olan etimada birbaşa və ya dolayı təsir göstərə bilər.

Son illər auditor xidmətləri bazarında müşahidə olunan əsas risklərdən biri qiymət dempinqidir. Ayrı-ayrı auditor təşkilatları və sərbəst auditorlar bazar payını artırmaq, yeni müştərilər cəlb etmək və rəqiblər qarşısında üstünlük əldə etmək məqsədilə xidmətləri iqtisadi və peşəkar baxımdan əsaslandırılmayan aşağı qiymətlərlə təqdim edə bilərlər. Belə hallarda audit prosedurlarının tam və lazımi səviyyədə həyata keçirilməsi üçün tələb olunan insan resurslarının, iş vaxtının və digər peşəkar resursların təmin olunmaması riski yaranır. Nəticədə auditin planlaşdırılması, audit risklərinin düzgün qiymətləndirilməsi, kifayət qədər və münasib audit sübutlarının əldə olunması, peşəkar mühakimənin formalaşdırılması və beynəlxalq audit standartlarının tələblərinə tam riayət olunması baxımından çətinliklər yarana bilər. Bu isə auditor xidmətlərinin keyfiyyətinə, auditor rəyinin etibarlılığına və bütövlükdə ictimai maraqların qorunmasına mənfi təsir göstərə bilər.

Xüsusilə nəzərə alınmalıdır ki, auditor xidmətlərinin dəyərinin süni şəkildə aşağı salınması qısa müddətdə sifarişçinin və ya auditorun müəyyən iqtisadi üstünlük əldə etməsinə səbəb olsa da, uzunmüddətli perspektivdə vicdanlı və keyfiyyət əsaslı fəaliyyət göstərən auditor təşkilatlarının bazardan sıxışdırılması, peşəkar kadr potensialının zəifləməsi, audit xidmətlərinin keyfiyyətinin aşağı düşməsi və bazarda

qeyri-sağlam rəqabət mühitinin formalaşması ilə nəticələnə bilər. Bu baxımdan minimum xidmət dəyərlərinin tətbiqi yalnız qiymət məsələsini tənzimləyən mexanizm kimi deyil, eyni zamanda auditor xidmətlərinin keyfiyyətinin qorunmasına, peşəkar resursların adekvat səviyyədə təmin edilməsinə, vicdanlı rəqabətin dəstəklənməsinə və audit institutuna olan ictimai etimadın qorunmasına xidmət edən mühüm institusional vasitə kimi qiymətləndirilməlidir.

Məhz qeyd olunan risklər və auditor xidmətləri bazarında sağlam rəqabət mühitinin qorunmasının əhəmiyyəti nəzərə alınaraq, Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatası tərəfindən auditor fəaliyyəti sahəsində haqsız rəqabət və dempinq hallarının qarşısının alınması istiqamətində ardıcıl və sistemli tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bu istiqamətdə mühüm mərhələlərdən biri Auditorlar Palatasında 2022-ci ilin “Haqsız rəqabətlə mübarizə ili” elan edilməsi olmuşdur. Bu çərçivədə auditor xidməti bazarında mövcud risklərin müəyyənləşdirilməsi, auditorların maarifləndirilməsi, dempinq və digər qeyri-sağlam rəqabət formalarının qarşısının alınması, peşə etikasını prinsiplərinin möhkəmləndirilməsi və beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi istiqamətində bir sıra mühüm tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bu təşəbbüs peşəkar ictimaiyyətin dəstəyi ilə həyata keçirilmiş, haqsız rəqabətin qarşısının alınmasına yönəlmiş metodoloji və institusional mexanizmlərin formalaşdırılmasına mühüm zəmin yaratmışdır.

Həmin tədbirlər çərçivəsində Türkiyə Respublikasının audit sahəsində haqsız rəqabətlə mübarizə üzrə qabaqcıl institusional və normativ təcrübəsi öyrənilmiş, həmin təcrübənin Azərbaycan Respublikasında mövcud peşə və hüquqi mühitə uyğunlaşdırılması istiqamətində müvafiq addımlar atılmışdır. Nəticə etibarilə Auditorlar Palatasının üzvləri üçün haqsız rəqabət, dempinq və peşə etikasını məsələlərinə dair 11 metodik vəsait təsdiq edilmiş, habelə haqsız rəqabətlə mübarizədə yol xəritəsi rolunu oynayan “Qütb Ulduzumuz” adlı metodoloji kitabça nəşr olunmuşdur. Bu tədbirlər haqsız rəqabətlə mübarizənin yalnız pozuntu faktlarının müəyyən edilməsi və müvafiq tədbirlərin görülməsi ilə məhdudlaşmamalı olduğunu, eyni zamanda preventiv, metodiki, maarifləndirici və peşəkar davranışın gücləndirilməsinə yönəlmiş mexanizmləri də əhatə etməli olduğunu göstərmişdir.

Bu istiqamətdə görülməli işlərin davamlılığının təmin olunması baxımından 2026-cı ilin Auditorlar Palatasında “Peşə Etikasını ili” elan edilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. 2026-cı ilin “Peşə Etikasını ili”nin elan edilməsi auditorların peşə davranışına dair məsuliyyətinin artırılması, dürüstlük, obyektivlik, müstəqillik, peşəkar səriştə və lazımı

ehtiyatlılıq, məxfilik və peşəkar davranış prinsiplərinin auditor fəaliyyətində daha səmərəli tətbiqinin təmin edilməsi baxımından mühüm institusional addım olmaqla yanaşı, haqsız rəqabətlə mübarizənin də məntiqi davamı kimi qiymətləndirilə bilər.

Belə ki, haqsız rəqabətin bir sıra formalarının yaranması və yayılması birbaşa və ya dolayı şəkildə peşə etikasına prinsiplərinə riayət olunması ilə bağlıdır. Müştəri əldə etmək məqsədilə digər auditorların nüfuzuna xələl gətirilməsi, xidmətlərin iqtisadi və peşəkar baxımdan əsaslandırılmayan qiymətlərlə təqdim edilməsi, sifarişçi münasibətlərində dürüstlük və obyektivlik prinsiplərinin pozulması, auditor xidmətlərinin keyfiyyətinə xələl gətirən yanaşmaların tətbiqi və peşəkar öhdəliklərin lazımi səviyyədə yerinə yetirilməməsi həm haqsız rəqabət, həm də peşə etikasına baxımından risk yaradır. Bu baxımdan "Peşə Etikasına" çərçivəsində həyata keçirilən tədbirlərin haqsız rəqabətin qarşısının alınması istiqamətində görülən tədbirlərlə qarşılıqlı əlaqədə həyata keçirilməsi mühüm əhəmiyyət daşıyır. Etik davranışın gücləndirilməsi auditorlar arasında rəqabətin yalnız qiymət və bazar payı uğrunda mübarizədən ibarət olmamasına, rəqabətin xidmət keyfiyyəti, peşəkarlıq, etibarlılıq, müstəqillik, səriştə və peşəkar nüfuz üzərində qurulmasına şərait yaradır.

Aparılmış monitorinqlər göstərir ki, görülən tədbirlərə baxmayaraq, auditor xidməti bazarında müəyyən risklər hələ də qalmaqdadır. Ayrı-ayrı hallarda minimum xidmət haqqı hədlərinə əməl edilməməsi, qiymət dempinqi riskinin yaranması, təqdim edilən izahatların kifayət qədər əsaslandırılmaması və peşə etikasına prinsiplərinə tam riayət olunmaması kimi hallar müşahidə edilir. Bu vəziyyət mövcud risklərin sistemli şəkildə təhlil edilməsini, monitorinq mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsini və preventiv tədbirlərin gücləndirilməsini zəruri edir.

Hesabatın məqsədi

Hazırkı hesabatın əsas məqsədi 2026-cı ilin I yarımilliyi ərzində auditor xidməti bazarında haqsız rəqabətin mövcud vəziyyətini, xüsusilə minimum xidmət haqqı hədlərinə riayət olunması və qiymət dempinqi ilə bağlı riskləri qiymətləndirmək, aparılmış monitorinqlərin nəticələrini ümumiləşdirmək və müəyyən edilmiş halların sağlam rəqabət mühitinə, auditor xidmətlərinin keyfiyyətinə və bazar iştirakçılarının rəqabət imkanlarına mümkün təsirlərini müəyyənləşdirməkdir. Bununla yanaşı, mövcud monitorinq və nəzarət mexanizmlərinin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi, aşkar edilmiş risklərin təkrarlanmasının qarşısının alınması, auditorların peşəkar və etik məsuliyyətinin gücləndirilməsi, auditor xidməti bazarında şəffaf və vicdanlı rəqabət

mühitinin möhkəmləndirilməsi, habelə gələcək fəaliyyət istiqamətləri üzrə əsaslandırılmış təkliflərin hazırlanması hesabatın əsas məqsədlərindən biridir.

Hesabatın hazırlanmasında qarşıya qoyulan əsas məsələlər

Hesabatın hazırlanması zamanı ilk növbədə 2026-cı ilin I yarımilliyi ərzində bağlanmış auditor xidməti müqavilələrinin haqsız rəqabət və qiymət dempinqi baxımından təhlil edilməsi, minimum xidmət haqqı hədlərinə riayət olunması vəziyyətinin qiymətləndirilməsi və müəyyən edilmiş hədlərdən aşağı qiymətlərlə bağlanmış müqavilələrin aşkar edilməsi qarşıya qoyulmuşdur. Bununla yanaşı, minimum xidmət haqqı hədlərinə əməl edilməməsinin miqyasının və xarakterinin müəyyənləşdirilməsi, aşkar edilmiş halların sistemləşdirilməsi və onların yaranmasına səbəb olan amillərin, o cümlədən auditorlar tərəfindən təqdim edilmiş izahat və əsaslandırmanın təhlil edilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Eyni zamanda, auditor təşkilatları və sərbəst auditorların fəaliyyətində qiymət dempinqinə və digər haqsız rəqabət formalarına səbəb ola biləcək risklərin müəyyənləşdirilməsi, aşkar edilmiş pozuntuların sağlam rəqabət mühitinə, vicdanlı fəaliyyət göstərən auditorların rəqabət imkanlarına və auditor xidmətlərinin bazar dəyərinə təsirinin qiymətləndirilməsi qarşıya qoyulmuşdur.

Bununla yanaşı, "Auditorun şəxsi kabinet" sisteminin haqsız rəqabət və qiymət dempinqi risklərinin müəyyənləşdirilməsi baxımından səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi, mövcud monitoring mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi, aşkar edilmiş pozuntuların təkrarlanmasının qarşısının alınması və auditor xidməti bazarında şəffaflığın artırılması üzrə istiqamətlərin müəyyənləşdirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Monitoring nəticələrinin gələcək dövrlərdə risk əsaslı nəzarətin təşkili və analitik qiymətləndirmələrin aparılması üçün məlumat bazasının formalaşdırılmasına, habelə haqsız rəqabət və dempinq hallarının qarşısının alınması, peşə etikası prinsiplərinin gücləndirilməsi və auditor xidmətlərinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üzrə konkret təkliflərin hazırlanmasına xidmət etməsi qarşıya qoyulmuşdur.

Hesabat "Auditorun şəxsi kabinet" sistemində toplanmış məlumatlar, auditor təşkilatları və sərbəst auditorlar tərəfindən təqdim olunmuş müqavilə məlumatları və izahatlar, mövcud statistik göstəricilər, monitoring nəticələri və aparılmış analitik qiymətləndirmələr əsasında hazırlanmışdır. Təhlil zamanı yalnız müqavilələrin nominal dəyəri deyil, həmçinin müqavilənin minimum xidmət dəyərinə uyğunluğu,

uyğunsuzluğun xarakteri, təqdim olunmuş izahatların məzmunu və əsaslandırılması, mümkün təkrarlanma riski və digər relevant göstəricilər nəzərə alınmışdır.

Hazırkı hesabatın nəticələrinin Auditorlar Palatasının gələcək fəaliyyət istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi, monitorinq mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi, risk əsaslı nəzarət sisteminin inkişaf etdirilməsi, peşə etikasına qaydalarının daha səmərəli tətbiqi, auditor xidmətlərinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, minimum xidmət dəyərlərinə əməl olunmasına nəzarətin gücləndirilməsi, haqsız rəqabət və dempinq hallarının qarşısının alınması, auditorlar arasında vicdanlı rəqabət prinsiplərinin möhkəmləndirilməsi və bütövlükdə audit institutuna ictimai etimadın daha da gücləndirilməsi baxımından mühüm analitik baza rolunu oynaması gözlənilir.

II. AUDİTDƏ HAQSIZ RƏQABƏTİN MAHİYYƏTİ VƏ FORMALARI

Auditor fəaliyyəti iqtisadi münasibətlər sistemində xüsusi yer tutur. Digər xidmət sahələrindən fərqli olaraq auditor xidməti yalnız sifarişçi ilə auditor arasında bağlanmış mülki-hüquqi müqavilə münasibətlərini ifadə etmir. Auditor tərəfindən verilmiş rəy dövlət orqanları, investorlar, kreditorlar, səhmdarlar, maliyyə institutları və digər maraqlı tərəflər tərəfindən qəbul edilən iqtisadi qərarlar üçün mühüm informasiya mənbəyi hesab olunur. Bu səbəbdən auditor xidmətləri bazarında sağlam rəqabət mühitinin qorunması təkcə bazar iqtisadiyyatının deyil, həm də maliyyə sabitliyinin, investisiya mühitinin və korporativ idarəetmənin mühüm elementlərindən biridir.

Haqsız rəqabət auditor təşkilatları və sərbəst auditorlar tərəfindən bazarda üstünlük əldə etmək məqsədilə qanunvericiliyin tələblərinə, peşə etikasına prinsiplərinə, beynəlxalq audit standartlarına və vicdanlı rəqabət qaydalarına zidd üsullardan istifadə edilməsi kimi xarakterizə olunur. Belə hallar ilk baxışdan yalnız qiymət rəqabəti kimi görünərsə də, əslində auditor xidmətlərinin keyfiyyətinə, auditor peşəsinin nüfuzuna və ictimai etimada uzunmüddətli mənfi təsirlər göstərən kompleks problemdir.

Beynəlxalq təcrübədə audit bazarında haqsız rəqabət yalnız iqtisadi problem kimi deyil, həm də peşə etikasına və ictimai maraqların qorunması baxımından qiymətləndirilir. Çünki auditorun əsas vəzifəsi sifarişçinin maraqlarını deyil, ictimai maraqları qorumaq, maliyyə hesabatlarının düzgünlüyü barədə obyektiv və müstəqil rəy bildirməkdir. Auditor bazar payını artırmaq naminə peşə prinsiplərindən güzəştə getdikdə, nəticədə yalnız bir auditor təşkilatı deyil, bütövlükdə audit peşəsinin etibarlılığı zədələnmiş olur.

Audit bazarında müşahidə olunan haqsız rəqabət halları müxtəlif formalarda özünü göstərir və onların hər biri xidmət keyfiyyətinə müxtəlif səviyyələrdə təsir edir.

Qiymət dempinqi

Audit bazarında ən geniş yayılmış haqsız rəqabət forması auditor xidmətlərinin iqtisadi cəhətdən əsaslandırılmayan aşağı qiymətlərlə təqdim edilməsidir. Dempinq siyasəti nəticəsində auditor təşkilatları qısamüddətli dövrdə daha çox sifariş əldə etsələr də, bu, audit prosesinin keyfiyyətinə ciddi mənfi təsir göstərir.

Auditor xidməti yüksək ixtisaslı kadrların əməyini, kifayət qədər vaxt resursunu, peşəkar mühakiməni, risklərin qiymətləndirilməsini və beynəlxalq audit standartlarının tam tətbiqini tələb edən mürəkkəb intellektual fəaliyyətdir. Xidmət haqqının süni şəkildə aşağı salınması auditorları audit prosedurlarını azaltmağa, əməkdaş sayını minimuma endirməyə və audit sübutlarının toplanmasına kifayət qədər resurs ayırmamağa məcbur edə bilər.

Belə hallarda auditor rəyi formal xarakter daşımağa başlayır, audit riskləri lazımi səviyyədə qiymətləndirilmir və maliyyə hesabatlarının etibarlılığı ilə bağlı yaranan risklər artır. Nəticədə qiymət dempinqi yalnız bazarda rəqabət balansını pozmur, eyni zamanda audit institutunun etibarlılığına da mənfi təsir göstərir.

Minimum xidmət dəyərlərinə əməl olunmaması

Azərbaycan Respublikasında auditor xidmətləri üzrə minimum xidmət dəyərlərinin müəyyən olunması təsadüfi qiymət siyasətinin qarşısının alınmasına, auditor xidmətlərinin keyfiyyətinin qorunmasına və sağlam rəqabətin təmin edilməsinə xidmət edir.

Minimum hədlərə riayət olunmaması bir çox hallarda bazarda qeyri-bərabər rəqabət şəraitinin yaranmasına səbəb olur. Belə auditorlar qısamüddətli iqtisadi üstünlük qazansalar da, vicdanlı fəaliyyət göstərən auditorların bazar mövqelərinin zəifləməsinə səbəb olurlar.

Minimum hədlərin pozulması eyni zamanda auditor xidmətlərinin faktiki maya dəyərinin düzgün hesablanmaması, audit prosedurlarının tam həcmdə yerinə yetirilməməsi və peşə etikasını prinsiplərinin pozulması riskini artırır.

Peşə etikasını prinsiplərinin pozulması

Audit fəaliyyətinin əsasını dürüstlük, obyektivlik, peşəkar səriştə, lazımi diqqətlik, məxfilik və müstəqillik prinsipləri təşkil edir.

Bu prinsiplərin pozulması bir çox hallarda haqsız rəqabətin başlanğıc nöqtəsinə çevrilir.

Məsələn:

- sifarişçini əldə etmək məqsədilə auditorun müstəqilliyini təhlükə altına qoyan güzəştlərə yol verilməsi;

- audit zamanı faktiki görülməyən prosedurların yerinə yetirilmiş kimi sənədləşdirilməsi;

- audit proqramlarının formal şəkildə tərtib olunması;

- kifayət qədər audit sübutu toplanmadan auditor rəyinin verilməsi;

- sifarişçinin maraqlarının ictimai maraqlardan üstün tutulması.

Belə hallar beynəlxalq audit standartlarının əsas prinsiplərinə zidd olmaqla yanaşı, auditor peşəsinin nüfuzuna ciddi zərbə vurur.

Yalançı reklam və qeyri-etik marketing

Bəzi hallarda auditorlar bazarda üstünlük qazanmaq məqsədilə xidmətlərini reallığa uyğun olmayan formada təqdim edir, peşəkar imkanlarını şişirdilmiş şəkildə reklam edir və ya digər auditorların fəaliyyətini əsassız olaraq mənfi formada qiymətləndirirlər.

Belə yanaşma müştərilərin yanlış məlumatlandırılmasına, bazarda qeyri-obyektiv təsəvvürün formalaşmasına və sağlam rəqabətin pozulmasına səbəb olur.

Auditor fəaliyyətinin mahiyyəti nəzərə alınmaqla marketing fəaliyyəti yalnız peşə etikası çərçivəsində həyata keçirilməlidir.

Kommersiya məlumatlarından qanunsuz istifadə

Auditor fəaliyyəti zamanı auditorlar geniş həcmdə maliyyə və kommersiya məlumatlarına çıxış əldə edirlər.

Bu məlumatların digər məqsədlər üçün istifadəsi, rəqib auditorların müştərilərinin cəlb olunması məqsədilə kommersiya sirrindən istifadə edilməsi və ya məxfi məlumatların üçüncü şəxslərə ötürülməsi həm qanunvericiliyin, həm də peşə etikasının kobud pozuntusu hesab olunur.

Belə hallar bazarda etimadın azalmasına, auditor peşəsinə olan inamın zəifləməsinə və hüquqi məsuliyyətin yaranmasına səbəb olur.

Auditorlar arasında qeyri-sağlam rəqabət

Bəzi hallarda auditorlar bazar payını artırmaq məqsədilə digər auditorların fəaliyyətini əsassız şəkildə gözdən salmağa, onların peşə nüfuzuna xələl gətirməyə və ya müştəriləri qeyri-etik üsullarla cəlb etməyə çalışırlar.

Bu cür davranışlar peşə həmrəyliyi zəiflədir, auditorlar arasında qarşılıqlı etimad azaldır və peşə institutunun bütövlükdə inkişafına mənfi təsir göstərir.

Haqsız rəqabətin iqtisadi və institusional nəticələri

Audit bazarında haqsız rəqabətin davam etməsi bir sıra mənfi nəticələrə səbəb olur:

- auditor xidmətlərinin keyfiyyətinin aşağı düşməsi;
- audit risklərinin düzgün qiymətləndirilməməsi;
- maliyyə hesabatlarının etibarlılığına inamın azalması;
- vicdanlı auditorların bazar payının azalması;
- peşəkar auditor kadrlarının motivasiyasının zəifləməsi;
- beynəlxalq audit standartlarının tətbiq səviyyəsinin aşağı düşməsi;
- investisiya mühitinə mənfi təsir;
- dövlət nəzarətinin səmərəliliyinin azalması;
- auditor peşəsinin nüfuzunun zəifləməsi.

Bu nəticələr göstərir ki, haqsız rəqabət yalnız ayrı-ayrı auditorların problemi deyil, bütövlükdə maliyyə bazarlarının dayanıqlılığına və iqtisadi təhlükəsizliyə təsir edən sistem xarakterli məsələdir.

III. METODOLOGİYA

3.1. Məlumatların toplanması

2026-cı ilin I yarımilliyi ərzində auditor fəaliyyəti sahəsində haqsız rəqabət və dempinq halları ilə bağlı Auditorlar Palatasına hər hansı rəsmi müraciət, şikayət və ya məlumat daxil olmamışdır. Bu səbəbdən hesabat çərçivəsində aparılan təhlillər və qiymətləndirmələr auditor təşkilatları və sərbəst auditorlar tərəfindən "Auditorun şəxsi kabinet" sistemində daxil edilmiş auditor xidməti müqavilələri əsasında həyata keçirilmişdir. Təhlilə 2026-cı ilin I yarımilliyi ərzində sistemə daxil edilmiş bütün auditor xidməti müqavilələri cəlb olunmuşdur.

Toplanmış məlumatlara aşağıdakılar daxildir:

- Auditor təşkilatlarının və sərbəst auditorların adı;

- Müqavilənin növü və dəyəri;
- Müqavilənin icra statusu;
- Auditor rəyləri və təqdim edilmiş izahatlar.

3.2. Azərbaycan Respublikasının ərazisində göstərilən auditor xidmətlərinin dəyərinin minimum hədlərinə əməl olunmasının monitorinqi

Hər bir müqavilənin dəyəri Auditorlar Palatası Şurasının 03 oktyabr 2022-ci il tarixli 348/1 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasının ərazisində göstərilən auditor xidmətlərinin dəyərinin minimum hədləri" ilə müqayisə edilmişdir. Minimum hədlərə uyğun və ya onlardan yüksək məbləğlə bağlanmış müqavilələr sağlam bazar davranışı kimi qiymətləndirilmişdir.

3.3. Təhlil yanaşmaları

- Statistik təhlil – müqavilələrin sayı, növü və statusu üzrə;
- Müqayisəli təhlil – minimum hədlərə uyğunluq baxımından;
- Keyfiyyət analizi – auditorların izahatları və fəaliyyət nümunələri əsasında potensial haqsız rəqabət risklərinin qiymətləndirilməsi.

IV. AŞKAR EDİLMİŞ MÜSBƏT PRAKTİKALAR

2026-cı ilin I yarımilliyi ərzində 70 auditor təşkilatı və 11 sərbəst auditor tərəfindən bağlanmış ümumilikdə 93 müqavilə üzrə auditor xidmətlərinin dəyərlərinin Azərbaycan Respublikasının ərazisində göstərilən auditor xidmətlərinin dəyərinin minimum hədlərindən yüksək olması audit bazarında qiymətlərin süni şəkildə aşağı salınmasının qarşısının alınması, dempinq hallarından yayınma, auditorların peşəkar məsuliyyətinin və xidmət keyfiyyətinin qorunması, eyni zamanda sağlam, şəffaf və davamlı rəqabət mühitinin formalaşdırılması baxımından müsbət və nümunəvi praktika kimi qiymətləndirilir və bu yanaşma haqsız rəqabətlə mübarizədə mühüm rol oynayan, bazar iştirakçıları üçün təşviqedici və istiqamətverici mexanizm hesab olunur.

Bununla yanaşı, qeyd olunan müsbət praktikalar auditor xidməti bazarında haqsız rəqabət hallarının tam aradan qalxmadığını, sağlam bazar davranışlarının hələ də sistemli xarakter almadığını göstərən neqativ hallarla paralel müşahidə olunmuşdur.

V. AŞKAR EDİLMİŞ NEQATİV HALLAR

2026-cı ilin yanvar–iyun aylarını əhatə edən monitorinq tədbirləri çərçivəsində "Auditorun şəxsi kabinetini" sistemi vasitəsilə qeydiyyatla alınmış auditor xidməti

müqavilələri, onların məbləğləri, xidmət növləri, auditor rəyləri və auditorlar tərəfindən təqdim edilmiş izahatlar kompleks şəkildə təhlil edilmişdir.

Aparılmış monitorinqlər nəticəsində Auditorlar Palatası Şurasının 2022-ci il 03 oktyabr tarixli 348/1 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasının ərazisində göstərilən auditor xidmətlərinin dəyərinin minimum hədləri"nə ümumilikdə 150 audit müqaviləsi üzrə əməl edilmədiyi müəyyən edilmişdir. Həmin pozuntular aylıq monitorinqlər çərçivəsində 41 auditor təşkilatı və 11 sərbəst auditor üzrə qeydə alınmışdır.

Yarımillik monitorinqlərin nəticələri göstərir ki, aşkar edilmiş neqativ hallar auditor xidməti bazarında sağlam rəqabət mühitinin formalaşdırılması, minimum xidmət haqlarına riayət olunması, auditor fəaliyyətində peşəkarlığın və məsuliyyətin artırılması istiqamətində əlavə nəzarət və preventiv tədbirlərin həyata keçirilməsini zəruri edir.

Aparılmış monitorinqlər zamanı aşağıdakı əsas neqativ hallar müəyyən edilmişdir:

1. Auditor xidmətlərinin minimum dəyər hədlərinə əməl edilməməsi

Yarımillik monitorinqlər zamanı ən geniş yayılmış pozuntu Auditorlar Palatası tərəfindən təsdiq edilmiş minimum xidmət haqqı hədlərinə əməl edilməməsi olmuşdur. Belə ki, bir sıra auditor təşkilatları, o cümlədən "AF Audit" MMC, "Analitik – Audit Konsaltinq" MMC, "ASON AUDİT" MMC, "ATC Services" MMC, "AUDİT REPORTİNG" MMC, "AUDIT CONSULTING 17" MMC, "AZ EKSPERT AUDİT" MMC, "AZFİN AUDİT" MMC, "Azfinance and Consulting" MMC, "AZFAİR AUDİT COMPANY" MMC, "Baltik Kaspian Audit" MMC, "BAKİ HESABAT MƏRKƏZİ" MMC, "Biznes Audit" MMC, "Bizcon Audit" MMC, "BSC AUDİT AND ADVİSORY" MMC, "Davud Mamedov" MMC, "EVM AUDİT and CONSALTİNG" MMC, "EG PFAT" MMC, "EGA FİNANCE" MMC, "ELİTE TAX MASTER" MMC, "Forum" MMAM, "4 FİNANCE CONTROL" MMC, "Global Audit" MMC, "Global and Legal Audit" MMC, "GRANDİS AUDİT" MMC, "HESABAT" MMC, "JELF AUDİT GROUP" MMC, "M ənd J Konsaltinq" MMC, "MALİYYƏ VƏ AUDİT MƏRKƏZİ" MMC, "MH TAX AUDİT AND CONSULTİNG SERVİCES" MMC, "MBM AUDİT" MMC, "NET FİNANCE" MMC, "NR PROAUDİT" MMC, "Private Tax Services" MMC, "PROFESSIONAL FİNANCİAL EXPERTS" MMC, "PROVİCE" MMC, "SMART AUDİT AND CONSULTİNG" MMC, "SHN Audit Konsaltinq" MMC, "TNM Audit" MMC, "VDT AUDİT" MMC və "Yeni Zaman Audit" MMC, habelə sərbəst auditorlar Alıyev Köçəri Əmrah oğlu, Abbasov Çingiz Abbas oğlu, Abbasov Yaşar Çingiz oğlu, Allahverdiyev Rəşad Camal oğlu, Bayramov Vəli Oruc oğlu, Əkbərov Mübariz Əkbər

oğlu, Hacı-Əzizov İlham İsfəndiyar oğlu, Hacıyev Elşad Nuriq oğlu, Hüseynov Şəmşinur Rəşid oğlu, Qarayev Bəhram Qulu oğlu və Nuriyev Alqış Tərlan oğlu tərəfindən auditor xidməti müqavilələrinin minimum xidmət haqqı hədlərindən aşağı qiymətlərlə bağlanması halları aşkar edilmişdir. Bu hallar auditor xidməti bazarında qiymət dempinqi riskinin artmasına, sağlam rəqabət mühitinin pozulmasına, vicdanlı fəaliyyət göstərən auditorların rəqabət imkanlarının məhdudlaşmasına və auditor xidmətlərinin bazar dəyərinin süni şəkildə aşağı salınmasına səbəb ola biləcək əsas amillərdən biri kimi qiymətləndirilmişdir.

2. Eyni auditor subyektləri tərəfindən pozuntuların təkrar xarakter alması

Müqayisəli təhlillər nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, bəzi auditor təşkilatları və sərbəst auditorlar müxtəlif aylarda təkrar olaraq minimum xidmət haqlarına əməl etməmişlər. Bu isə bəzi auditor subyektləri tərəfindən pozuntuların sistemli xarakter daşdığını və həyata keçirilən profilaktik tədbirlərin həmin subyektlər üzrə kifayət qədər effektiv olmadığını göstərir.

3. Minimum hədlərdən yayınmanın müxtəlif səbəblərlə əsaslandırılması

Auditor təşkilatları və sərbəst auditorlar tərəfindən təqdim edilmiş izahatlarda minimum hədlərə əməl edilməməsi əsasən sifarişçi müəssisələrin maliyyə vəziyyətinin zəif olması, audit işinin əmək tutumunun az olması, müştərilərlə uzunmüddətli əməkdaşlıq münasibətlərinin mövcudluğu, ilk dəfə auditor xidmətinin göstərilməsi və könüllü audit subyektlərinə xidmət göstərilməsi kimi səbəblərlə izah edilmişdir.

4. Bəzi auditor subyektləri tərəfindən izahatların ümumiyyətlə təqdim edilməməsi

Monitorinqlər zamanı müəyyən edilmişdir ki, bəzi auditor təşkilatları minimum hədlərdən ciddi kənarlaşmalara yol verdikləri halda Palatanın sorğularına əsaslandırılmış izahat təqdim etməmişlər. Bu hal nəzarət tədbirlərinə məsuliyyətli yanaşmanın yetərli səviyyədə olmadığını göstərmişdir.

5. Auditor xidməti bazarında haqsız rəqabət riskinin davam etməsi

Minimum xidmət haqlarına əməl olunmaması halları auditor xidməti bazarında haqsız rəqabət mühitinin formalaşmasına, vicdanlı fəaliyyət göstərən auditor subyektlərinin rəqabət imkanlarının məhdudlaşmasına və auditor xidmətlərinin keyfiyyətinə mənfi təsir göstərən əsas amillərdən biri kimi qiymətləndirilmişdir.

6. Profilaktik tədbirlərə baxmayaraq pozuntuların tam aradan qalxmaması

Yarımillik dövr ərzində aparılmış monitorinqlər, izahatların alınması və maarifləndirici tədbirlər müəyyən müsbət nəticələr versə də, bəzi auditor təşkilatları və sərbəst auditorlar tərəfindən eyni xarakterli pozuntuların növbəti aylarda da təkrar qeydə alınması mövcud nəzarət mexanizmlərinin daha da təkmilləşdirilməsinin vacibliyini göstərmişdir.

VI. MONİTORİNGLƏRİN NƏTİCƏLƏRİNƏ ƏSASƏN TƏTBİQ EDİLMİŞ İNTİZAM TƏDBİRLƏRİ

2026-cı ilin yanvar–iyun aylarında aparılmış operativ monitorinqlər nəticəsində auditor xidməti bazarında müəyyən edilmiş pozuntuların xarakteri, minimum xidmət haqlarından kənarlaşmanın səviyyəsi, pozuntuların təkrarlanması, auditor təşkilatları və sərbəst auditorlar tərəfindən təqdim edilmiş izahatların məzmunu, habelə risk qiymətləndirilməsinin nəticələri nəzərə alınmaqla müxtəlif intizam tədbirlərinin tətbiqi təklif edilmişdir. Təklif olunan tədbirlər pozuntunun ağırlıq dərəcəsinə, ilk dəfə və ya təkrar törədilməsinə, təqdim edilmiş izahatların əsaslılığına və auditor subyektinin ümumi fəaliyyətinə uyğun diferensial qaydada müəyyən edilmişdir.

1. Şifahi xəbərdarlıq tədbiri tətbiq edilmiş auditor subyektləri

Aparılmış monitorinqlər zamanı pozuntuların ilk dəfə aşkar edilməsi, pozuntu sayının məhdud olması, bəzi müqavilələr üzrə qiymətlərdə müsbət dinamikanın müşahidə olunması və təqdim edilmiş izahatların qismən əsaslı hesab edilməsi nəzərə alınaraq aşağıdakı auditor təşkilatları və sərbəst auditorlar barəsində şifahi xəbərdarlıq tədbiri tətbiq edilmişdir:

Auditor təşkilatları:

- “AF Audit” MMC;
- “Analitik – Audit Konsalting” MMC;
- “ASON AUDİT” MMC;
- “ATC Services” MMC;
- “AUDİT REPORTİNG” MMC;
- “AUDIT CONSULTING 17” MMC;
- “AZ EKSPERT AUDİT” MMC;
- “AZFİN AUDİT” MMC;
- “Azfinance and Consulting” MMC;

- “AZFAİR AUDİT COMPANY” MMC;
- “Baltik Kaspian Audit” MMC;
- “BAKİ HESABAT MƏRKƏZİ” MMC;
- “Biznes Audit” MMC;
- “Bizcon Audit” MMC;
- “BSC AUDİT AND ADVİSORY” MMC;
- “Davud Mamedov” MMC;
- “EVM AUDİT and CONSALTİNG” MMC;
- “EG PFAT” MMC;
- “EGA FİNANCE” MMC;
- “ELİTE TAX MASTER” MMC;
- “Forum” MMAM;
- “4 FİNANCE CONTROL” MMC;
- “Global Audit” MMC;
- “Global and Legal Audit” MMC;
- “GRANDİS AUDİT” MMC;
- “HESABAT” MMC;
- “JELF AUDİT GROUP” MMC;
- “M ənd J Konsalting” MMC;
- “MALİYYƏ VƏ AUDİT MƏRKƏZİ” MMC;
- “MH TAX AUDİT AND CONSULTİNG SERVICES” MMC;
- “MBM AUDİT” MMC;
- “NET FİNANCE” MMC;
- “NR PROAUDİT” MMC;
- “Private Tax Services” MMC;
- “PROFESSIONAL FİNANCİAL EXPERTS” MMC;
- “PROVİCE” MMC;
- “SMART AUDİT AND CONSULTİNG” MMC;
- “SHN Audit Konsalting” MMC;
- “TNM Audit” MMC;
- “VDT AUDİT” MMC;
- “Yeni Zaman Audit” MMC.

Sərbəst auditorlar:

- Aliyev Köçəri Əmrah oğlu;
- Abbasov Çingiz Abbas oğlu;
- Abbasov Yaşar Çingiz oğlu;
- Allahverdiyev Rəşad Camal oğlu;
- Bayramov Vəli Oruc oğlu;
- Əkbərov Mübariz Əkbər oğlu;
- Hacı-Əzizov İlham İsfəndiyar oğlu;
- Hacaliyev Elşad Nuriq oğlu;
- Hüseynov Şəmşinur Rəşid oğlu;
- Qarayev Bəhram Qulu oğlu;
- Nuriyev Alqış Tərlan oğlu.

3. Töhmət intizam tədbiri tətbiq edilmiş auditor subyekti

Minimum xidmət haqlarından əhəmiyyətli dərəcədə kənarlaşmalar, təkrar pozuntular, izahatların kifayət qədər əsaslandırılmaması və ya ümumiyyətlə təqdim edilməməsi nəzərə alınaraq aşağıdakı auditor subyektləri barəsində töhmət intizam tədbiri tətbiq edilmişdir:

- “AF Audit” MMC.

Ümumi qiymətləndirmə

Yarımillik monitorinqlərin nəticələri göstərir ki, intizam tədbirlərinin seçilməsində diferensial yanaşma tətbiq edilmiş, ilk dəfə pozuntuya yol vermiş auditor subyektləri üzrə əsasən xəbərdarlıq tədbirləri, sistemli və təkrar pozuntulara yol vermiş, minimum xidmət haqlarından ciddi kənarlaşmış və Palatanın sorğularına əsaslandırılmış izahat təqdim etməmiş auditor subyektləri üzrə isə töhmət və risk əsaslı xüsusi nəzarət tədbirləri tətbiq olunmuşdur. Bu yanaşma auditor xidməti bazarında intizamın möhkəmləndirilməsi, qiymət dempinqinin qarşısının alınması və haqsız rəqabətin məhdudlaşdırılması məqsədlərinə xidmət edir.

VII. YEKUN NƏTİCƏ

2026-cı ilin I yarımili ərzində auditor xidməti bazarında haqsız rəqabət hallarının qiymətləndirilməsi məqsədilə aparılmış monitorinqlər, statistik təhlillər və auditor subyektləri tərəfindən təqdim edilmiş məlumatların araşdırılması nəticəsində audit

bazarının mövcud vəziyyəti, sağlam rəqabət mühitinin formalaşması istiqamətində əldə olunmuş nəticələr, eləcə də mövcud risklər kompleks şəkildə qiymətləndirilmişdir.

Aparılmış monitorinqlər nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, auditor xidməti bazarında sağlam rəqabət mühitinin formalaşdırılması istiqamətində müsbət meyillər mövcud olsa da, minimum xidmət dəyərlərinə əməl edilməməsi halları hələ də aktual problem olaraq qalmaqdadır. Hesabat dövründə 150 auditor xidməti müqaviləsi üzrə minimum xidmət hədlərinə əməl olunmaması, bu pozuntuların 41 auditor təşkilatı və 11 sərbəst auditor üzrə qeydə alınması bazarda qiymət dempinqi risklərinin tam aradan qalxmadığını göstərir.

Eyni zamanda aparılmış təhlillər göstərmişdir ki, bəzi auditor subyektləri tərəfindən minimum xidmət haqlarına əməl edilməməsi müxtəlif səbəblərlə əsaslandırılsa da, təqdim edilən izahatların əhəmiyyətli hissəsi normativ tələblər baxımından kifayət qədər əsaslandırılmış hesab edilə bilməz. Bundan əlavə, bəzi auditor subyektlərinin Palatanın sorğularına ümumiyyətlə izahat təqdim etməməsi nəzarət tədbirlərinə məsuliyyətli yanaşmanın bütün hallarda təmin edilmədiyini göstərmişdir.

Monitorinqlər nəticəsində müəyyən edilmiş digər mühüm məqam ondan ibarət olmuşdur ki, bəzi auditor təşkilatları və sərbəst auditorlar müxtəlif aylarda eyni xarakterli pozuntuları təkrar törətmişlər. Bu isə ayrı-ayrı pozuntu faktlarından daha çox, müəyyən auditor subyektlərində sistemli risklərin mövcud olduğunu göstərir və risk əsaslı monitorinq mexanizmlərinin daha da gücləndirilməsini zəruri edir.

Bununla yanaşı, monitorinqlər auditor xidməti bazarında müsbət tendensiylərin də formalaşdığını göstərmişdir. Belə ki, 70 auditor təşkilatı və 11 sərbəst auditor tərəfindən bağlanmış 93 müqavilə üzrə auditor xidmətlərinin minimum hədlərdən yüksək qiymətlərlə həyata keçirilməsi sağlam rəqabət prinsiplərinə riayət olunmasının mümkün olduğunu nümayiş etdirmiş və digər auditor subyektləri üçün müsbət nümunə kimi qiymətləndirilmişdir.

Ümumilikdə aparılmış monitorinqlərin nəticələri göstərir ki, auditor xidməti bazarında minimum xidmət dəyərlərinə riayət olunması istiqamətində müəyyən müsbət irəliləyişlər müşahidə olunsada, qiymət dempinqi, minimum hədlərə əməl edilməməsi, təkrar pozuntular və nəzarət tədbirlərinə qeyri-kafi yanaşma halları haqsız rəqabətin tam aradan qaldırılması istiqamətində əlavə institusional və təşkilati tədbirlərin həyata keçirilməsini zəruri edir.

HESABATIN ƏSAS NƏTİCƏLƏRİ

VIII. TƏKLİFLƏR

Aparılmış monitorinqlərin nəticələri, aşkar edilmiş müsbət və neqativ hallar, habelə auditor xidməti bazarında formalaşmış mövcud vəziyyət nəzərə alınaraq aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi məqsədəuyğun hesab edilir:

1. Minimum xidmət dəyərlərinə əməl olunmasına nəzarət daha da gücləndirilsin, minimum hədlərdən kənarlaşma halları üzrə operativ monitorinq davamlı əsasda həyata keçirilsin.
2. Təkrar pozuntu törədən auditor təşkilatları və sərbəst auditorlar üzrə risk əsaslı monitorinq mexanizmi tətbiq olunsun, həmin subyektlər növbəti monitorinq dövrlərində xüsusi nəzarətdə saxlanılsın.
3. İlk dəfə pozuntuya yol vermiş auditor subyektlərinə münasibətdə profilaktik tədbirlərə, təkrar və sistemli pozuntular törədən auditor subyektlərinə münasibətdə isə daha ciddi intizam tədbirlərinin tətbiqinə üstünlük verilsin.
4. Risk göstəriciləri yüksək olan auditor təşkilatları və sərbəst auditorlar üzrə plandankənar keyfiyyətə kənar nəzarət monitorinqlərinin keçirilməsi davam etdirilsin.
5. Auditor təşkilatları və sərbəst auditorlar üçün peşə etikası, haqsız rəqabətin qarşısının alınması və minimum xidmət hədlərinin tətbiqi mövzularında maarifləndirici tədbirlər, seminarlar və metodiki izahlar davam etdirilsin.